Si consideram que fuguèt redigit en *romanz*, çò que vòu dire en lenga romana – o vulgara – lo *Roman de Rainart* es be un roman au sense medievau. En comparason emb d'autres romans medievaus, l'òbra presenta quauqua originalitat. Lo temps de sa redaccion s'estirèt sus 70 ans (1175-1250) ; l'i participeran mantuns autors, anomimes per la major part, contemporanèus daus dos reis Felip Auguste (1180-1223) e Sent Loís (1226-1270).

Dins lo mesma temps, a la mesma epòca los autres romans contavan d'un biais ordenat, en vers, las aventuras daus eròis antics o arturians ; per contra, lo *Roman de Rainart* presenta l'originalitat d'una matièra diferenta e un biais narratiu quauque pauc fantasiós : tracta d'una « epopèia animaliera » que bòta en scena lo conflict totjorn alimentat e viu entre Rainart lo gopiu, incarnacion de l'enganaire universau, e un lop un pauc baliraud e bestiasson, Isengrin, presentats dins una seria de racontes independents, de lonjor inegala que los contaires ilhs mesmas apeleran « branchas ».

En partir d'una raiç d'origina, furnida per Pierre de Saint-Cloud, que faguèt la redaccion de las primièras aventuras de Rainart, diferents autors contunheran d'inventar d'autres episòdis divertissents, amassats dins un centenat de miliers de vers, ensems bulhissent de peripecias. La rusa, aquela de Rainart mai que mai, comanda totjorn lo raconte, que son origina siá dins un deser de venjament o dins la fam de las bèstias.

Aquela ficcion animala pòrta sus lo procediment de la personificacion : las bèstias parlan, pensan, an familha, ostau, e mai d'un tenen plaça a la cort dau rei Nòble lo lion. Totparier lor umanizacion es incompleta, l'antropomorfisme es ni definitiu, ni de contunh : daus còps Maupertús es un simple cròs, d'autres còps quò es un chasteu poderós emb fossats

e donhons ; siá Rainart marcha tau un gopiu vertadier, s'eslonja, tend lo còu, siá esperona son chavau, mas sa montura dins lo raconte es pas tanleu apareguda que dispareis còp sec.

Aquelas istòrias que s'adreiçan mai que mai ad un public popular utilizan tots los biais dau comic, daus pus lordauds (insultas, tustadas) aus pus fins. Aus autors lor platz de bastir parodias de las chançons de gesta e daus romans cortés en se trufar tant e mai – mas tanben la Genesi dins *Las Enfàncas*, « brancha » tardiva que conta la creacion daus animaus – e ne'n profitan per se trufar dau poder, dau clerjat e de quauques biais de far sociaus.

Tot aquò indica que los contaires eran ensenhats e coneissián per exemple las faulas anticas d'Esòpe e de Fedre mai daus textes latins mai recents coma l'*Ysengrimus*. Aquela òbra en vers de 1148-1149, campa daus personatges individualizats per lors noms (Ysengrimus lo lop, Reinardus lo rainard o Bruno l'orsa), furniguèt la matièra de uech branchas dau texte francés.

Las bofonadas e la sabor d'aqueus contes explican lo succès fòrt de Rainart. Plan viste, las allusions literàrias se multiplejan dins lo domeni francés mas tanben en defòra. En terras d'òc ; apareissen tre la fin dau segle XII dins la poësia daus trobadors. Las comparasons e las metafòras que trobam en quò de Dalfin d'Auvernha, Isnart d'Entrevenas, Peire Cardenal, Peire de Bossinhac, nonmàs per citar aquilhs, fan veire que las aventuras dau lop e dau rainard i eran conegudas. Si Rainart l'i apareis generalament coma lo mestre de la rusa e l'encarnacion de la malícia, arriba totparier que sa personalitat siá confonduda emb la de sa victima preferida : lo lop qu'es baliraud dins lo texte francés, es presentat daus còps coma lo pus rusat daus dos quand mençonan lo rainard per sa pelissa rossa.

Parierament, mantunas referències pus desvolopadas evòcan daus episòdis que trobam pas dins lo roman. Se podriá be que los trobadors

aguessen conegut l'epopèia animaliera per d'autres chamins que lo texte francés : un Peire de Bossinhac, per exemple, sembla aver mesclat una tradicion latina e una tradicion populara venguda dau nòrd. Matfre Ermengaud coneissiá precisament lo jutjament de Rainart : dins son *Breviari d'amor*, rampela qu'una penidència non vau ren si non es acompanhada d'un remòrs de bona fe ; quò es, çò ditz, *la penedensa del Raynart* (v. 15 721).

Lo succès dau *Roman de Rainart* fuguèt tau, que tre lo segle XIII, lo nom de l'eròi remplacèt au nòrd coma au sud lo nom comun de l'animau eiretat dau latin *vulpilem*. En domeni d'oïl, lo mot *goupil* laissèt la plaça a *renard* ; en domeni d'òc, lo remplaçament de volp per rainard fuguèt tertant rapide, mens generalizat totparier. Lo gascon vop e l'alpenc vorp son de formas actualas de l'ancian volp.

D'un autre biais, lo *Roman de Rainart* fuguèt pro leu revirat dins d'autras lengas que lo francés d'oïl. Tre 1180, l'Alsacian Henrich der Glichezäre adaptèt en alemand sas primièras « branchas » per ne'n bastir un raconte coërent *Reinhart Fuchs*. Devers 1260, un nommat Willem compausèt una adaptacion flamanda en vers, *Van den Vos Reynarde*, que Goethe utilizèt en 1794 per son *Reineke Fuchs* en alemand. Tanben dins lo segle XIII s'escriguèt una adaptacion franco-italiana, *Rainardo e Lesengrino* e un poëma anglés *Of the Vox and of the Wolf*. En mai d'aquò d'autras reviradas se fagueren dins los temps ancians.

Enfin, a proporcion que los contaires francés aponderen de novelas « branchas », lo personatge de Rainart, pusleu simpatic e plen d'eime dins los racontes ancians, fuguèt pauc a cha pauc perçaugut coma la representacion dau mau e de la perfidia mai diabolica. Quò es aquela figura de Rainart, completament negativa, que mantunas òbras medievalas boteren en scena.

Rutebeuf, a la fin dau segle XIII, fai de Rainart l'incarnacion de l'ipocrisia daus òrdres mendicants dins *Renart le bestourné* ; l'autor dau *Couronnement de Renart* conta coma prenguèt lo tròne de Nòble lo lion ;

Jacquemart Giélée campa un rainard endemoniat dins los 8 000 vers de son *Renart le Nouvel*.

Au segle XIV, l'autor anonime de *Renart le Contrefait* pren la morrica de Rainart per criticar emb violència la societat de son epòca sus mai de 30 000 vers.

Urosament Rainart demòra totparier una figura plasenta : La Fontaine que s'inspira de las faulas anticas, lo rend simpatic dins *le Corbeau et le Renard*. Walt Disney ne'n fai l'eròi plan brave de *Robin des Bois*. En 1959, Goscinny e Uderzo songeren de ne'n far una adaptacion en BD avant de se lançar dins *Astérix*. Mai recentament, Isengrin e Rainart an inspirat a Alain Ayroles e Jean-Luc Masbou los personatges principaus de lor benda dessenhada *De cape e de crocs*, Don Lope Villalobos y Sangrin e Armand Raynal de Maupertuis.

Tèxte d'Hélène Biu, mestre de conferències
en linguistica medievau e filologia romanica
de l'UFR de lenga francesa,
Sorbonne Universitat
(revirada de Dominique Decomps).